

1559 BAHREYN SEFERİNE ÂİD BİR RAPOR

Cengiz Orhonlu

Osmanlı imparatorluğunun Basra körfezi sahillerine yerleştikten sonra, bu sulardaki faaliyeti Celâl-zâde Mustafa, Peçuyulu İbrahim, Gelibolulu Mustafa Âli gibi çağdaş ve çağdaş olmayan tarihçilerin eserlerinden öğrenmek mümkün değildir. Adı geçen tarihçilerin eserlerinde en önemli olayların dahi zikredilmediği biraz da hayretle müşahade edilmektedir. Osmanlıların Katif ve civarına yerleşmeleri, Necid kıt'asının Basra körfezine taraf olan topraklarını idarelerine almaları, Bahreyn adasına karşı teşebbüsleri, Hürmüz hükümdarlığı ile ve bu sahillerde mevcûd diğer küçük denizci hanedanlarla ilgileri, Portekiz ile nüfuz mücadeleleri ve nihayet Umman sahilleri ile münasebet gibi konulara bu ve bu gibi eserlerde rastlanamamaktadır. Zikredilen yerlerde, bu olayları hikâye eden çağdaş bir yerli kaynağın mevcudiyeti de henüz bilinmemektedir. Bu olayların tafsilâtını ve mahiyetlerini zengin Osmanlı arşiv vesikalarından öğrenmek mümkündür. Osmanlı imparatorluğunun adı geçen yerlere ne dereceye kadar tesir ettiği ve nerelere kadar nüfuzları altına aldığı da bu zengin arşiv malzemesine rağmen henüz bütünü ile araştırılmamıştır. Bununla beraber az da olsa Safvet bey¹ bu konulardan bazılarına dikkati çekmiş ve bâzı vesikalarda yayınlamıştır; son yıllarda arşiv vesikalarına dayanarak araştırmalar yapılmaya başlanmıştır². Bu konulardan biri olan 1559 yılında Bahreyn adasına yapılan sefer, yukarıda belirtildiği gibi çağdaş tarihlerde yer almadığı gibi, bu

¹ Safvet, *Bahreyn'de bir vak'a*, TOEM, c. III. (İst. 1828), s. 1189-1145. Safvet Bey makalesinde 3 numaralı *Mühimme defteri*'nde bu konuya âit 3 vesika yayınlamıştır. Halbuki aynı defterde başka vesikalar da vardır.

² Salih Özbârsan, *Basra körfezi'nde Osmanlı-Portekiz mücadelesi*, Tarih semineri ktp. nu. 658 (1968).

sefer hakkında arşivdeki *Mühimme defterleri* de fazla tafsilât vermemektedir. Lahsa beylerbeyi Mustafa Paşa'nın Bahreyn adasına çıkarma yaptıktan sonra düştüğü müşkül durum, Osmanlı devleti ile Basra ve Bağdad beylerbeyleri ve Hürmüz hâkimi arasında cereyan eden *Mühimme defterleri*'nde mevcut yazışma ve mektuplardan öğrenilmektedir. Bu bakımdan hareketin başlangıcı ve sebepleri hakkında bu vesikalara dayanarak sarîh bir bilgi edinilememektedir. Ayrıca Mustafa Paşanın akıbeti de aynı şekilde bir karanlık içindedir.

İşte bütün bu hususlar, zikredilmiş olan olaya âid, yeni bulunmuş bir vesika ile aydınlanmaktadır. Topkapı Sarayı Müzesi arşivinde (N. E. 3004) bulunan 4 sahifelik vesika bu seferde bulunmuş olan bir kimse tarafından yazılmıştır. Rapor mahiyetinde olan vesika da yazarın ismi zikredilmemiştir. Üzerinde tarih bulunmamasına rağmen, bu, 1559 (966) da yapılmış olan Bahreyn seferine âiddir.

Vesikanın içindeki bilgiler: Lahsa eyâletine tâbi olan bir sancakbeyliğine tâyin edilen raporun yazarı, tâyin edildiği yere nasıl gideceği hususunu öğrenmek için beylerbeyine müracaat etmiştir. Vesikada ismi zikredilmeyen beylerbeyi Bıyıklı Mehmed Paşa-zâde Mustafa Paşa'dır. Beylerbeyi ona cevaben, tâyin edildiği sancağın Necid vilâyeti nihayetinde ismi var cismi yok bir yer olduğunu söyleyerek, Bahreyn'e sefer edeceğini, orasının ele geçirilmesinden sonra sancağına varmasının kolay olduğunu söylemiştir. Daha sonra vuku bulan muhabereleden Mustafa Paşa'nın bu seferi hükümetin haberi olmadan kendi arzusu ile yaptığını anlaşılmaktadır. Bahreyn kalesinin muhasarasına 966 hicret yılının 13 Ramazan günü başlanmıştır. 26 Ramazan'da 22 Portekiz grabı gözüküp, 10 tanesi Basra tarafına yönelmişti. Basra'dan Mehmed bey idaresinde gelen 2 kadirga, geri kalan 12 Portekiz grabı üzerine gönderildi. Bir savaş hilesi olarak Portekiz grabları kaçınca Mehmed Bey kadirgaları ile onları takibe yöneldi; fakat gayesine ulaşmadan geri dönmek zorunda kaldı. Bu sırada diğer Portekiz grablarından biri gizlice yanaşarak sahilde bulunan Osmanlı zahire gemilerini ateşe verince, bütün gemiler içinde bulunan zahireler ile yandı. Mehmed bey kadirgaları ile geri dönünce uzun süre su üstünde kaldığından efrad su ihtiyacı için karaya çıkmıştı. Bu fırsatı kaçırmayan Portekizliler 3 Şevval günü 22 grab ile kadirgaları basıp ele geçirdikleri gibi, içinde bulunan bir kapdani şehit ettiler; bir miktarda esir

aldılar. Bu suretle Mustafa Paşa, kuvvetleri ile, Bahreyn adasının merkezi olan Menama'yı muhasara ederken, kendisi de bütün gemilerini kaybettiği için portekizliler tarafından denizden muhasara edilir bir duruma düşmüştü. Mustafa Paşa bunun üzerine emrindeki kuvvetlerin beyleri ile bir toplantı yaptı; bu toplantı da içinde buldukları durumun muhasebesi yapıldıktan sonra, geriden düşmanın adaya çıkarma yaparak kendilerini basdırmaya ihtimaline karşı, Bağdad gönüllü askeri ile bir beyin o istikamet de gece gündüz beklemesine karar verildi. Bu göreve de elimizdeki vesikayı, daha doğrusu raporu, yazarın adını zikretmeyen bey tâyin edildi. Mustafa Paşa bir taraftan da Bahreyn hâkimi olan Murad Reis veya Şah ile de muhabereye başladı. Bu zor durumdan kurtulabilmek için, ona frengi para karşılığı kuvvetleri ile karşı sahile geçirilmeleri teklifinde bulunulacaktı. Bu teklife yazarımız itiraz ettiği gibi, Murad Reis'in portekizliler ile birleşme ihtimalinin ortaya çıkacağından, yeni kuvvetler getirerek kendilerini imhaya çalışabileceklerini ileri sürdü. Onun bu akla yakın sözleri karşısında Lahsa beylerbeyi ile diğer beyler evvelki fikirde ısrar etmediler. Bunun üzerine Menama kalesi muhasarası bırakıldı, kuvvetler top ateşinin erişemeyeceği bir yere kadar çekildiler. 8 gün o yerde kaldıktan sonra 9 ncü gün bir Portekiz barçası geldi; Murad Reis'in emrinde bulunan acem asıllı askerler, portekizliler, Bahreyn hâkimlerine tâbi olan Rehhal oğlu adlı arap reisi arap silahşorları ile Osmanlı askerleri üzerine geldi. Mustafa Paşa emrindeki kuvvet ile, gelenleri durdurmaya çalışırken, bu raporu yazan şahsı da 200 Bağdad atlısı ile pusuya yatırmıştı. Paşa ve emrindeki askerler, yapılan çarpışmada, karşı duramıyarak geri çekilmek zorunda kalınca, Lahsa askeri kaçmaya başladı; Bağdad yeniçerilerinin sarp bir yerde tutunup meterris cengi yapmaları ile durum biraz düzeldi; işte tam bu sırada pusuda bulunan ve emrindeki 200 atlı ile düşman üzerine ani bir baskın yapan yazarımız, düşmanın kati mağlubiyetine sebep oldu; bir çok esir alındı. Bu fetih teşebbüsü için Bağdaddan 200 atlı, 400 tüfekçi katılmıştı. Ada fethedilince gemilerle geri döneceklerdi. Adanın fethi mümkün olmadığı gibi, şimdi kendileri de geri dönecek bir durumda, kısıp girmişlerdi. Zahire ikmâlinin yapılamaması, asker arasında açlığın zuhur etmesine sebep oldu. Lahsa beylerbeyi bir kişiyi, alınan esirleri iade edip, mukabilinde gemilerle Lahsa sahiline geçirilmelerini teklif için düşmana göndermişti. Geri

dönen zat, karşı tarafın, esirler ve toplardan başka elde bulunan bütün mallar ve sahip oldukları atları da istedikleri haberini getirdi. Tam 35 at ve beylerbeyi de 240.000 akça vererek sulh yapmak üzere iken Hürmüz'de bulunan Portekiz amiralı Bahreyn hâkimine bir mektup göndererek "bir donanma ile ve Hürmüz hâkimi de 3.000 acem ile gelmek üzereyiz, biz gelinceye kadar sakın sulh yapmayın" diye haber gönderdi. Hürmüz'deki Portekiz üssü kumandanı olan şahsın, bu olayı Lizbon'a ulaştırdığı ve bunun için Lizbon'dan talimat beklediği anlaşılmaktadır. Adada kuşatılmış durumda olan Osmanlı askerinin maruz bulunduğu sıkıntı daha da arttı; hurmadan başka yiyecek şey bulunamadı; asker eşek eti bile yemek zorunda kaldı. Kalede Portekiz'den gelen büyük bir rütbeli ve Hürmüz'den dahi bir temsilcinin bulunduğu meclise adadaki Osmanlı kuvvetlerini temsilen bir kişi görüşme isteği ile geldi. Lahsa beylerbeyi, gene elimizdeki vesikayı yazan şahsı bu işle görevlendirdi. Murad Reis ile vuku bulan mükâlemede, Osmanlı temsilcisi güç durumlara düştü. Çünkü, Bahreyn hâkimi Murad Reis, Kanuni Sultan Süleyman kendisine ahidnâme verdiği halde, yapılan bu seferle verdiği ahde aykırı hareket etti; bu olayı bütün Hind emirleri arasında yayacağını, onun gerçekte nasıl bir hükümdar olduğunu bildireceğini söylemiştir; buna karşı cevaben o, Sultan Süleyman'ın verdiği ahde aykırı hareket etmediğini, kendilerinin hükümetden izin almadan sefere çıktıklarını, Osmanlı askerini kurtarmaya gayret ederse padişahın kendisine külli ihsanları olabileceğini söyledi. Bahreyn hâkimi cevaben, kendisine âid haberleri Basra'dan öteye ulaştırmanın imkânsızlığına işaret ederek Basra beylerbeyinden şikâyet etti. Kaleden dönüp konuşulanları naklettikten sonra gene hiç bir sonuç elde edilemedi ve iş silâh kullanmaya kaldı. O sırada Bahreyn hâkimine takviye olarak 400 acem silâhşorunun gelişi Murad Reis'in fikir değiştirmesine sebep oldu; bu acem silâhşorularına kaleden de katılanlar oldu. Lahsa beylerbeyi bu gelenlerin karşılanmasına da aynı şahsı, yâni elimizdeki vesikayı yazanı memur etti. O da ani bir baskınla gelenleri kırdı. Bu olaydan bir ay geçtikten sonra Hürmüzden donanma ile fazla kuvvet celbedildi. Bu sırada Lahsa beylerbeyi vefat etti. Bahreyn'in merkezi olan kaleye görüşmek için bir kişiyi göndermek icab ediyordu. Osmanlı askerlerinin ileri gelenleri toplanarak eldeki vesikanın yazarını seçtiler; Osmanlı temsil-

cisi rehinsiz olarak gitmek zorunda kaldı. Kaledeki görüşmelerde Hürmüz'deki Portekiz amiralı da hazır bulunmakta idi. O sırada karşı tarafın casusları Osmanlı kuvvetlerinin başında olan Lahsa beylerbeyinin vefat ettiği haberini getirdiler; Osmanlı türklerinin saklamaya çalıştıkları sırları düşman tarafından öğrenilince, onları temsil eden delegeleri düşman nezdinde güç duruma düştü; bir şey elde edemeden geri döndü. O sırada Osmanlı devletinin adada mahsur kalan askerlerini kurtarma teşebbüsü semeresini vermeye başlamıştı. Bu cümleden olarak Katif sancakbeyi Sultan Ali bey hükümetin verdiği yetki ile Hürmüz'de bulunan Portekiz amiralı ile 10 yük paşa akçesi, askerinin bütün atları verilmek şartı ile sulh aktetti. Bu anlaşma gereğince Osmanlı askerleri 5 Safer'de Portekiz gemileri ile Katif limanına nakledildiler. Bu olayda asker 4 ay açlık sıkıntısı çekmişti.

Tarihî araştırma: Bahreyn ismi, aynı zamanda takım adalara da alem olmuştur. Basra körfezinin batı sahiline yakın olan bu adalardan en büyüğü, Bahreyn adını taşır; buna Samak da denir; diğerleri Muharrak, Arad, Sitra, Nebi Salih, Saya, Hasifa adalarıdır. Bu adalarda inci avcılığı yapılmakta olup Bahreyn adası her hususda merkez teşkil eder³. 1559 seferi hakkında hiç bir eserde bulunmayan ve hatta arşiv vesikalarının dahi vermedikleri tafsilatı veren raporun yazarı bize ismini vermiyor. Verilen izahattan anlaşıldığı gibi, bu mücadelede Lahsa Beylerbeyinden sonra ikinci adam durumunda bulunmuştur; sulh görüşmeleri için bir kaç defa Paşa tarafından Menama kalesine gönderilmiştir. Onun vefatından sonra kalan askere kumanda etmiştir. Tâyin edildiği sancağın vesikada zikredilmemesi ve ismi var cismi yok diye belirtmesi mânidir. Lahsa 1552 yılında Basra'ya bağlı bir sancak şeklinde idare edilmekte idi⁴. Lahsa'nın eyâlet (=vilâyet) haline getirilişi 1554 yılında olmalı-

³ Genel olarak bk. Abbas Farouhy, *The Bahreyn Islands (1750-1551)*, New York 1951.

⁴ Topkapı Sarayı Müzesi, Koşullar ktp., nu. 888, yp. 102 a; Lahsa'nın Mehmed Bey'in sancak beyliği zamanında eyâlet (=vilâyet) haline getirildiği tahmin edilebilirse de bu hususda kati bir vesika yoktur. Mehmed Bey'in sancağa tâyin tarihi 12 Rebiülevvel 959 (14 Mart 1552) dur (*aynı eser*, yp. 118 a). 960 yılına âit hükümlerde Mehmed bey "Lahsa beyi" olarak zikredilmektedir (Başbakanlık Arşivi, Kâmil Kepeci tasnifi, *Ruas defteri*, nu. 210, s. 60, 55). 961 yılına âit ruas kayıtlarında da aynı şekilde zikredilmektedir (KK, *Ruas*, nu. 212, s. 29). Ancak aynı yıla âit (4 Cumadulula 961-7 Nisan 1554) diğer bir kayıta (KK, *Ruas*,

dır⁵. Şimdiki bilgimize göre, Bıyıklı-oğlu Mustafa Paşa Beylerbeği sıfatı ile tâyin edilen ilk şahıs olmalıdır⁶. Mustafa Paşa hudud ve sınırı belli olmıyan, her halde kâğıt üzerinde olan, eyâletin sınırlarını tespitte çalışıyordu. Raporu yazan zatın, adını bildirmedığı sancığın, tevcih tarihi de Bahreyn'e yapılan sefer ile aynı tarihte olmalıdır. Bu tarihe ait arşivde bulunan 3 numaralı *Mühimme defteri*'nde böyle bir tâyine rastlanmamıştır. Bu tarihe ait *Ruas defteri* de arşivde şimdilik mevcut değildir. Lahsa eyâlet olmazdan evvel Basra'ya tâbi idi. Ancak Lahsa bir şehir adı değil bir bölge adıdır. Bu bölgenin en önemli şehri Katif'tir. Teşkil edilen eyâlet, Katif, gibi evvelce Basra'ya tâbi yerler ve güneyde yeni itaat altına alınan topraklar ve aşiretlerden meydana getirilmiştir. Yeni teşkil edilen eyâletin sancaklarının bir kısmının, bu vesikadaki gibi kâğıt üzerinde tevcih edilmesi, tâyin edilen zatın, o yeri idaresi altına almasından sonra gerçekleşeceği anlaşılmaktadır. Buna âit misaller çoktur⁷. Yazarımıza tevcih edilen sancak, Bahreyn adasının

nu. 212, s. 15) "*Vilâyet-i Lahsa*, tabiri geçmektedir. Bunaula beraber beylerbeyi olarak tevcih yapıldığına dair bir kayıt görülmemektedir. Lahsa beylerbeyi olarak geçen en eski tarihli vesika 3 Mart 1555 (10 Rebiülahır 962) dir (KK, *Ruas*, nu. 213, s. 49).

⁵ Böyle olmakla beraber buna âit bir ruas kaydı yoktur. Eyâlet (=vilâyet) olarak ilk beylerbeyi tâyini 12 Ekim 1556 tarihli dir. Bıyıklı Mehmed Paşa oğlu Mustafa Mustafa Paşa'ya âit olan bu kayıt şudur: "*Mir-i mirân-ı Lahsa beğlerbeğisi vefat etmeğın Trabzon beği Bıyıklı oğlu Mustafa Paşa'ya bağuralda, 9 kere pûz bin akçalık haslarla, 7 zilhicce 963, kağdeş*, (MD, nu. 2, s. 167, hüküm nu. 1596). Bu vesikada, vefat eden evvelki şahısdan beylerbeyi diye bahsedilmesi, burasının onun zamanında eyâlet (vilâyet) haline kondugunu gösterir.

⁶ Meşhur Diyarbekir fâtihisi olan Bıyıklı Mehmed Paşa'nın oğlu olan Mustafa Paşa 1539 da Yemen'de hizmette bulunmuştur (Peçayla İbrahim, *Tarih*, İstanbul 1281, c. I, s. 224). Trabzon sancak beyliğine tâyin tarihi şimdilik bilinmiyor. Bu hususta en eski vesika 22 Ağustos 1554 tarihli dir (KK, *Ruas*, nu. 212, s. 76). Bahreyn'de bu sefer sırasında 1559 da vefat etmiştir. Ancak vefat ettiği zaman Hükümet nazarında artık Lahsa Beylerbeyi olarak tanınmıyordu. Zira 30 Eylül 1559 (27 Zilhicce 966) da oraya Musul Sancak beyi Murad tâyin olunmuştur (MD nu. 3, s. 140, hüküm nu. 366; *Safvet, aynı eser*, s. 1141). Sonradan Lahsa'ya nakledilmedi ise mezarının Bahreyn'de olması icab eder. Kendisinin Ömer adlı Malatya'da timar tasarruf eden oğlu ile (MD, nu. 4, s. 103, hüküm nu. 1037) Cemile adlı bir kızı vardı (MD, nu. 4, s. 47, hüküm nu. 498).

⁷ 6 Temmuz 1555 tarihli buyruldu ile Özdemir Paşa'ya tevcih edilen Habes Beylerbeyi sıfatı da aynı şekildedir. Fazla bilgi için bk. Cengiz Orhonlu, *Osmanlıların Habesistan siyaseti, 1544-1560*, TD, sayı: 20 (İstanbul 1965), s. 45, not 21, s. 46 v. d.

fethinden sonra gidilebileceğine göre Katar yarımadası üzerinde olmalıdır⁸. Bu, vesika geçen vilâyet-i Necid'in⁹ nihayetinde tarifine de kısmen uymaktadır. Bu sefer başarı ile sonuçlanmadığına göre, sancağına gidemediği gibi, izinsiz yapılmış seferin baş sorumlusu vefat etmiş ve kendisi de kalan kuvvetlere kumanda eder durumda geri kalan ikinci sorumlu sıfatı ile bu raporu yazmıştır.

Mustafa Paşa, emrindeki kuvvetlerle adada mahsur duruma düşünce, durum Basra Beylerbeği tarafından İstanbul'a arz edilmişti. Basra Beylerbeyine derhal emir gönderilerek, adada mahsur kalanları kurtarmak üzere gemiler inşa edilmesi istenmiştir. Bunun için, Mısır hazinesinden 200.000 altın tahsis olunup, bunun yarısı Basra beylerbeyi emrine verilmişti¹⁰. Ancak, bu gemiler, aynı zamanda, Basra tarafına gelerek, civardaki arap aşiretlerini ayaklandıran Portekizlilere karşı da inşa ettirilmekte idi. Bahreyn hâkimi Murad ise, evvelce Osmanlı pâdişahına arz-ı ubudiyet etmiş ve sahip olduğu yerler kendisine sancak tariki ile verilmişti¹¹. İşte bu ba-

⁸ Katar mevki 1555 tarihli bir Ruas kaydında geçmektedir. Buna göre ahali tamamen gemicilik yapan Katar arapları, büyük küçük 1000 kadar gemiye sâhip idiler. Gerek nakliyeciler ve gerekse gemici tüccar olarak bu ülkenin refahında âmil olmuşlardı. Bunların şeyhleri Muhammed b. Sultan Beni Müslim olup, bu zatın Lahsa'da emlakı vardı. Bu bakımdan Lahsa ile sıkı ilişkileri vardı (KK, *Ruas*, nu. 213, s. 18). Tetkik ettiğimiz aynı tarihte âit gerek *Ruas* ve gerekse *Mühimme defteri*'nde buna âit bir vesika bulunmamıştır.

⁹ Vilâyet-i Necid tâbiri buranın da bir idarî bölge olarak kabul edildiği itibarıyla vermektedir. Bazen çok geniş anlamda kullanılan Necid, diğer bazı Osmanlı vesikalarında da geçmektedir. Bu vesikalardan bazılarının beyan şekli vilâyet şeklinde idare edildiği kanaatini uyandırıyor. "*Liva-ı mezkûr beği olan Şah Veli beğ hâliya feth olan Necid vilâyetinde sancak verilüp liva-i mezkûra ze'amete matasarraf Osman 200,000 ile bağuraldu, 10 Muharrem 966*, (KK, *Ruas*, nu. 218, s. 10). Bu şekilde Vilâyet-i Necid tabiri ne 10 Muharrem 966 (16 Ocak 1554) den itibaren rastlanıyor (KK, *Ruas*, nu. 210, s. 264). yayınladığımız vesika da, hem vilâyet-i Lahsa ve hemde vilâyet-i Necid tabirlerinin geçmesi ikincisinin coğrafi bir tarif olarak verildiği kanaatini uyandırmıştır. Son Osmanlı Mülki teşkilâtında Lahsa eyâleti olarak bilinen topraklar üzerinde Basra'ya tâbi Necid-i şarki (Ah-sa) sancağı vardır. Bu sancak Katif, Katar ve El-Hufuf kazalarından ibaret idi (Mehmed Nasrullah-Mehmed Rüşdi-Mehmed Eşref, *Memâlik-i Mahrûse-i şâhane'ye mahsus mükemmel ve mufassal atlas*, İstanbul 1325, s. 100).

¹⁰ MD, nu. 3, s. 140, hüküm nu. 366; *Safvet*, s. 1140-1141; MD, nu. 8, s. 258, hüküm nu. 747. Bu vesika'da Lahsa Beylerbeyinin ismi, şehven, Mehmed diye yazılmıştır.

¹¹ Bu hususta verilmiş olan ahid-nâme Arşivde bulunmamıştır (MD, nu.

kımdan Osmanlı hâkimiyetini tanımış ve kendisine ahidname verilmiş olan bu zat, adasına yapılan sefer karşısında, Hümrüz'deki Portekizlilere haber göndererek yardıma çağırılmıştı. Hümrüz'deki Portekiz kumandanı D. Antonio de Noronha, D. Joao de Noronha'yı göndermiş, o da Dom Alvaro da Silveira ile buluşup oraya varmıştı¹². Basra Beylerbeyine gönderilen 27 Zilhicce 966 (30 Eylül 1559) tarihli hüküm ile, oradaki kuvvetlerin kurtarılması için lâzım geleni yapması istenmekte idi. Aynı vesikada, Lahsa eyâletinin Musul sancak beyi Murad adlı zata tevcih edildiği kayıtlıdır¹³. Aynı tarihle Bahreyn hâkimi Murad Şah'a (reis) da bir hüküm gönderilmiştir. Bunda, defalarla adam gönderip bağlılığını bildirdiğini buna mukabil memleket ve vilâyetinin kendisine sancak tarikile tevcih edildiğini, Lahsa Beylerbeyi Mustafa'nın haber vermeden, izinsiz olarak Bahreyn'e geçip dahl ve taarruzda bulunduğunu, kendisinin de müdafaa sadedinde tedbirler aldığını, portekizlilere müracaat ettiğini, kadirga ve sair sefineleri ellerinden aldığı için adada mahsur kaldıkları beyan olunmakta olup "bu şekilde arz-ı ubudiyet eden halka tecavüz edenler azl olunmuştur yerine başka bir beylerbeyi tâyin edilmek üzere dir dergâh-ı saadet'e gösterdiği bağlılık ve yakınlıktan" dolayı kendisinden bu askeri öte yakaya nakletmesi istenmiştir¹⁴. Buna Murad Şah'ın ne cevap verdiği bilinmemektedir. Bu hususda diplomatik teşebbüsler olgunlaştığı gibi, Portekiz hükümeti de Osmanlılarla yeni bir çatışmaya girmek istemediği için, adadaki askerlerin silah ve atlarını bırakmak şartı ile nakledilmelerini kabul etmiştir. Bu işte Basra beylerbeyi ile birlikte, daha

3. s. 139, hüküm nu. 364). Lahsa eyâletini teşkil eden bir kısım sancaklar, bu şekilde arz-ı ubudiyet ederek Osmanlı hâkimiyetini tanıyan aşiret şeyhlerine, esasen sâhip oldukları yerlerin kendilerine tevcih edilmesinden meydana gelmişti. Yani fiili bir Osmanlı idaresi ve teşkilâtı mevcut değildi. Murad Şah'ın vefatı üzerine yerine kardeşi Şehabeddin geçmiştir. Bu olayın ne zaman olduğu şimdilik bilinmiyor. Şehabeddin'in müracaatı üzerine bu hususta kendisine bir menşur-ı humâyûn verilmiştir (Feridun Beğ, *Münşeatü's-Selâtin*, İstanbul 1284, c. I, s. 610-612). Bahreyn hâkimlerinden Ahmed adlı olanın Murad Şah'dan evvel hüküm sürmesi icab ediyor. Zira ona gönderilen nâme-i humâyûn Seydi Ali Reis vak'asından hemen sonra olup Osmanlı donanmasına aid topların getirilmesine aiddir (*agnı eser*, s. 618-619).

¹² Faria Y Sousa, *The Portuguese Asia, or the Discovery and Conquest of India by the Portuguese*, trans. John Stevens, London 1685, c. II, s. 189.

¹³ MD, nu. 3, s. 140, hüküm nu. 366; Safvet s. 1141.

¹⁴ 27 Zilhicce 966 (MD, nu. 3, s. 138, hüküm nu. 364; Safvet, s. 1141-1142).

ziyade o bölgenin en önemli limanı olan Katif sancak beyi bulunan Sultan Ali Bey'in büyük rolü olmuştur¹⁵. Yayınladığımız vesikada seferin başlangıcı Ramazan başlarında olup 966 hicri yılına tesadüf ediyor; dönüş tarihi olarak 5 Safer tarihi verilmektedir ki 967 yılında olması lâzımgelir¹⁶. Sefere Mustafa Paşa'nın 2 kadirga, 70 barça içinde 1200 kişi ile başladığı, fakat ancak 200 kişi ile döndüğü portekiz kayıtlarına atfen zikredilmektedir¹⁷. Arşiv vesikalarında bir miktar zikredilmemektedir. Vesikada Bağdad'dan Lahsa muhafazasına 400 tüfekçi, 200 atlı gönderilmiş olduğu ifade edilmiştir. Bu bakımdan Lahsa'dan katılan diğer kimselerde olduğuna göre her halde 800 kişi ile bu harekete başlandığı tahmin edilebilir. Zira, eyâletin emniyeti için geride de kuvvet bırakılmıştı¹⁸. Lahsa beylerbeyi'nin Bahreyn'de bulunması henüz Osmanlı hâkimiyetine ısınmamış olan yerlerin, özellikle aşiretlerin serbest kalmalarına sebep olmuştu. Hatta bunlardan biri olan ve aşireti kendisine sancak tarihi ile verilmiş olan, Sa'dun adlı arap reisi, Bahreyn'deki asker kırıldı, diye Lahsa eyâletinin kendi tasarrufu altına girdiğini iddiaya başlamıştı¹⁹. Bu bakımdan geride kalelerde bir miktar as-

¹⁵ Sultan Ali'nin Katif sancak beğliğine tâyin tarihi katı olarak bilinmemektedir. Bu makamda iken ona âit en eski vesika 12 Ocak 1556 (28 Safer 963) dir. Bu tarih onun tâyin tarihi olmalıdır (KK, *Raus*, nu. 214, s. 46). Kendisine gönderdiği yazarlardan dolayı 25 Şubat 1556 da terakki verilmiştir (MD, nu. 2, s. 10, hüküm nu. 92). Vesikalarda geçen "sâbık" ibâresinden, onun evvelce de burada sancak beylığı yaptığı anlaşılıyor, Nitekim 24 Mayıs 1554 tarihli vesika da sancak beyi olarak görülüyor (KK, *Raus*, nu. 211, s. 99). Buraya tâyin tarihi 1553 yılının son ayında, (Muharrem 961) olmalıdır (KK, *Raus*, nu. 212, s. 24). Sultan Ali, bir müddet sonra bir zimmet mes'alesinden dolayı Portekizlilerin tarafına kaçmıştır. Fakat gerek bu kaçış ve gerekse vefat tarihleri bilinmemektedir. "*küffara firar egligen Sultan Ali'nin vefatını bildiren hüküm, 26 Ekim 1564*" (20 Rebiülevvel 972) tarihlidir. Şüphesiz vefatı bu tarihten çok önce vakubulmuştur (Safvet, s. 1145).

¹⁶ Bağdadlı Beylerbeyi Vezir Mehmed Paşa'ya adadaki askerlerin kurtarılması ile gerekli işlerin yapılmasına dair tâlimatı havi hüküm 3 Cumade'l-ülâ 967 (1 Şubat 1560) da, adamı Kulaksız Mehmed Çavuş'a, kendisine ulaştırılmak üzere verilmişti (MD, nu. 3, s. 258, hüküm nu. 747). Bu olaylar ve alınan gerekli tertibat 967 tarihini taşıdığı için, vesikada geçen 5 Safer tarihi, 967 yılı içindedir.

¹⁷ Faria Y Sousa, *Aynı eser*, c. II, s. 198, 200; Safvet, s. 1139.

¹⁸ "*Uyan sancak beyi Osman eyâletinin muhafazası için nöbetçi bırakılmıştır*" (MD, nu. 3, s. 286, hüküm nu. 1146).

¹⁹ Badiye sancak beyi olan Hamid-oğlu Sa'dun. Bu zatın sancakçı 200.000 akçalık idi. Bu fırsattan istifade ile Lahsa'da 600.000 akça topladı (MD, nu. 3 s. 286, hüküm nu. 1146; MD, nu. 4, s. 72, hüküm nu. 731).

ker bırakılmıştı. Fakat bu sefer dolayısıyla Lahsa kalelerinde tüfek ve işe yarar at kalmamıştı²⁰. Bunu telâfi etmek hususunda Mustafa Paşa'nın halefi büyük gayret sarfetmiştir²¹. Bu kıymetli vesikayı Türk dilinin o devirdeki telâffuzu göz önünde tutulmak şartı ile aynen yayınlıyoruz²²,

Rapor Metni

Bundan akdem bu fakîre vilâyet-i Lahsa'da sancak¹ 'inâyet buyurulup vilâyet-i² Lahsa'ya vardukda 'anka şıfat mezkûr sancak mevcûdâ'l-ism ma'dumâ'l-cism olup beğlerbeğimize sancağımız neredür didükde cevâb verdilerki senûn sancağın vilâyet-i Necid'ün nihayetindedür feth olunması mümkün değildir varılmak ihtimâli 'akli değil bizüm hâlimiz nice olur didüğümüzde buyurdular ki İnşallah Bahreyn'e³ sefer iderüz feth üdüğümüz halde sancağı soña 'arz idelüm degüp andan soñra beğlerbeğimizle Bahreyn'e sefer üdük bu Bahreyn bir cezîredür derya-yı Hind'e Berr-i 'Arab kırtb ki Lahsa digâri cânibidür Bahreyn ile Berr-i 'Arab Kırtal köy ile İslâmbol arasınca var bu aralık deryâ olup bizler gemiler dutup atlarımızı gemilere koyup Cezîre-i Bahreyn'e geçdük mâh-i

¹ Lahsa vilâyetine tâbi olarak bilinen sancaklar Katif, Badiye, Uyun, Safva, Tehmiye'den ibarettir. Fakat sancak olarak kabul edilmiş arap aşiretleri de isimlerine göre sancak teşkil ediyorlardı. Bu bakımdan haritada muayyen bir merkezleri yoktu. Lahsa eyâleti sancakları için bk. KK, *Ruâs*, nu 288, s. 146.

² Vilâyet, mülki bir terim olarak XVI. yüzyıl ortalarına kadar kullanılmıştır. Aynı yüzyılın sonlarından itibaren eyâlet onun yerine kullanılmaya başlamıştır (bunun için bk. Halil İnalcık, *Eğâlet*, E 12).

³ Bahreyn'e bundan evvel bir Osmanlı taarruzu olmamıştır. 1554 (962) de vukubulan bir Osmanlı akını ile Bahreyn'in fethedildiği iddiası doğru değildir (F. Stripling, *The Ottoman Turks and Arabs, 1511-1574*, Urbana 1942, s. 94). Bu, her halde ada hâkiminin Osmanlı hâkimiyetini tanımasına mukabil, sahip olduğu mülkünü kendisine sancak olarak kâğıd üstünde tevcih edilmesinden neş'et etmelidir (bk. s. 5, not 10). İşte bu anlayışın eseri olarak 262 numaralı *Ruâs defteri*'nde (KK, s. 189) Bahreyn adası sancak olarak geçmektedir. Adada bulunan yerli hanedanın, soem menşeli olduğu, kullandıkları ünvanlardan anlaşılmaktadır. Meşhur denizci Murad Reis ile bahis konusu devirdeki Murad Reis arasında hiç bir ilgi yoktur her ikisinde ayrı şahıslardır. Bazı eserlerde karıştırılması (F. Stripling, *aynı eser*, göst. yer) isim benzerliğinden ileri gelmelidir. Bahreyn hâkimi Osmanlı vesikalarında Murad Şah (MD, nu. 3, 364; Safvet, s. 1141), Seydi Ali Reis'de (*Miratü'l-memâlik*, İstanbul 1913, s. 18) Reis Murad diye geçmektedir. Denizci olan ile karıştırılmaması icab eder. Seydi Ali Reis bu zat ile görüşerek deniz ahvaline dair ondan bilgi edinmiştir.

²⁰ Mustafa Paşa'nın halefi olan Murad Paşa, tertip ettirdiği kazaya defterinde Lahsa ve Katif kalelerinde silâhların dahi bu sefer için alındığı ve 22 Şa'ban 967 (19 Mayıs 1560) de şiddetli bir silah ihtiyacı duyulduğu ifade edildiğinden, bunların diğer vilâyetlerden teminine gidilmiştir (MD, nu. 3, s. 383, hüküm nu. 1132). Vesikada belirtildiği gibi bütün at ve silahlar terkedilerek geri döndürülmüştür. Bahreyn'den dönenlere iki mevâcib verilerek silah ve at almaları tevbih edilmiştir. Fakat askerinin çoğunluğu bunu yerine getirmemişlerdir. Bu bakımdan verilen emri yerine getirmeyenlerin tespiti emredilmiştir (18 Şaban 967: MD, nu. 3, s. 383, hüküm nu. 1130).

²¹ MD, nu. 3, s. 286, hüküm nu. 1146, s. 281, hüküm nu. 1137, s. 383, hüküm nu. 1132.

²² Bahreyn seferi ile ilgili olmak üzere şu eserde de bilgi mevcuttur: Frederick Charles Danvers, *The Portuguese in India, Being a History of the Rise and Decline of their Eastern Empire*, London 1962, c. I, s. 514-515.

Ramazan'ın 13 ncü gününden 26 sına varınca kal'e-i Bahreyn'i⁴ mu-
hasara eyledük def'eatla kal'eden kal'e halkı çıkup muhkem ceng ü
cidâllar eylediler. Pâdişâh devletinde ş[â] dîk bizler kal'eyi döğerken
Ramazan'ın 26 ncü günü frengin 22 grabı⁵ gelüp 12 grab gözüküp ve
10 grab Başra'ya girmişler bizimle Başra'dan⁶ 2 kadirğa gelmişdi
mez-kûr kadirğalara Mehmed beğ dirler bir beği serdâr idüp kadir-
ğalara Bağdad yeñiçerilerinden doldurup kâfirin gözükken 12 pâre frenk
grabı üzere gönderildi frenk-i lâ'in hile idüp kadirğalardan kaçup
kadirğalarımız dağı bir grabı 3 gün kop (?) yetişmeyüp gerü dönüp
dağı limana gelmeden frengin bir grabı gelüp zahîre gemilerimize
ateş verüp külli azık gemilerimiz içinde olan zahîresi ile yandı
soñra kadirğalarımız gelüp kadirğalarda olan beğ ve sâir yeñi-
çeri ve hâletciler (?) sulanmağa ve azıklanmağa gemiden çıkup isti-
rahtde iken frengin cümle grabları bir yere cem' olup Şevval'ın
3 ncü günü 22 pâre grab kadirğalarımızı demir üstün'e başup ka-
dirğaları aldılar ve kapudanı şehîd eylediler ve içinde olan halkı
kimi kırup ve kimi esir eylediler bu zikr olan frenk Portakal
fregidür ve grabları Pâdişâh-ı 'âlem-penâh kayığı kadar vardır
içinde ikişer üçer zarbezanları⁷ vardır bu kadirğalarımız alındu-
dan soñra frenk karşımıza kal'e limanında demir birağub oturdular
beğlerbeğimiz beğleri cem' idüp tedbir eylediler ki kal'eyi biz

⁴ Menama kalesi.

⁵ Grab Osmanlı donanmasındaki kürekli gemilerdendir. Küreklere mazgal deliklerinden geçirilmiştir. Osmanlı güney sularında-Kızıl deniz, Umman denizinde kullanılmıştır. Uzun olup başları sivridir. Seydi Ali Reis'in (agnı eser, s. 19) "12 kit'a grab ya'si çekdürür kaliteleri" ibaresinden, çekdirilerle kalite kısmına âid olduğu anlaşılıyor (I. Hakkı Uzunçarşılı, Merkez ve Bahriye teşkilâtı, Ankara 1948, s. 461). Yayınladığımız vesika da geçen Portekiz grabları içinde 2-8 zarbezen (darbezen) topu olduğu ve hacim bakımından küçük oldukları beyan edilmiştir (yk. bk.str. 15). Keza bu grabların "Pâdişâh-ı 'âlem-penâh kayığımesabesinde" olduğu ibaresile de küçüklüklerine işaret edilmiştir (yk. bk. str. 14).

⁶ Osmanlı kaynaklarında Basra'ya tâbi ve o tarihlerde tam olarak itaat altına alınmamış olan Cezire kısmı dolayısı ile oradaki Portekiz faaliyetine işaret edilmektedir. 1559 da Basra'ya iki başlarda gönderilmesinin istenmesi böyle bir Portekiz faaliyeti sonucunda olmuştur. Aynı tarihte Süveyş tersanesinde hummalı bir inşa faaliyeti vardı ([A. Refik], Osmanlı donanması, 966-1000, Donanma mecmuası, no. 91 (140) (İstanbul 1885), s. 1464).

⁷ Darbazen veya darbuzan da okunur. Şâhi, miyane ve küçük olmak üzere üç cinsi vardır (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Kapıkala ocakları, Ankara 1944, c. II, s. 50).

döğerken nâgâh bu grablarda olan frenk cezîrenin bir köşesinden çıkup bizlere şebhün idüp ve kal'e halkı kal'eden çıkmağ yaramaz olur münâsib budur ki bir beğ Bağdad gönüllüleriyle atla cezîreyi leyl ü nehâr bekleyeler bu hizmete bu fakîri ta'yin eylediler bu hakîr dağı rûz [a] şeb frenk grabların bekleyüp hatta sulanmağa bile kudretleri olmayup suların gayri cezîreden alurlardı bir kaç gün bu üslûb üzere beklerken beğlerbeğimizden çavuş gelüp bizi da'vet eylediler bizler vârdukda buyurdular ki kal'e beği Reis Murad⁸ ile şulh etdük bizler kal'eyi döğmekden feroğat edecek olduk anlar dağı frengi mal verüp yolumuzdan ayırup bize gemiler verüp geçecek olduk dedükde bu hakîr 'abes etmişsin bizim kal'eyi döğüp almağdan artık dermânımız yokdur, zira biz kal'e üzerinden kal-kup frengile kal'e beği buluşacak olursa bir dağı asker götürüp bizimle uğraşurlar ve yahud bizler bu cezîrede açlıktan ölünce ko-yu vermezler deyu cevâb verdüm beğlerbeğimiz ve 'asker halkı kü-il olmadılar ol gün kal'eyi bırakup bir top erişmez yerde konduk bu fakîr dağı 'asker ve paşa hakkında bir muhammes yazup paşa-ya gönderdüm bend-i evvel budur

Vâdi-i Bahreyn bir mühlik ve müşkil yîrdür
Kaumi cümle râfızî küffarile hem bîrdür
Nâ muvafîk 'asker ü serdâr bî tedbîrdür
Dest-gîr olan bize şimdî heman şemşîrdür
Başa yazılan gelür çünkim her iş tağdîrdür

Bundan soñra 8 gün ol menzilde mânzevî olup bu arada kâfirin bir büyük barçası⁹ gelüp 9 uncu gün 'ales-şabâh kâfir ve kal'e

⁸ Bu devirda Bahreyn ve Katif taraflarında hüküm süren yerli hanedanlar ve devletçikler hakkında kaynakların yeterli olmamasından dolayı sarîh bir bilgi-miz yoktur. XVI yüzyıl başlarında burada hüküm süren Cebri hanedanı yerine portekizliler fars asıllı bir hanedanı geçmesini sağlamışlardır (W. Caskel, Eine 'Unbekante' dynastie in Arabian, Oriens, vol. II (1949), s. 66-69). Fars menşeli hanedan hakkında fazla bilgi edinilememiştir. Bahreyn hakkında toplu bilgi şu eserde bulucmaktadır. Şeyh Halife b. Muhammed al-Nuhbanî, Tarih-i Bahreyn, Bağdad 1932; Emir Reyhan, Mülâkü'l-arab, Beyrut 1951, c. II, s. 198-239.

⁹ Barça, hem nakliye ve hem de harp gemisidir; altları düz olan bir gemi tipidir. 1487 tarihli vesikaya göre bir barça da 4 şayka topu, 12 kit'a baş topu, 12 büyük zarbezen, 85 pranki ki büyük küçük 83 aded top vardı (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, agnı eser, s. 469). XV-XVII. yüz yıllarda Doğu Akdeniz sularında kullanılan bir gemi olan barça italyanca barchia, arapça barsa olarak yazılır; bar-

beği Reis Murad 'acemlerle ve anlara tâbî' bir 'arab beği var Reh-
hal oğlu¹⁰ derler 'arablarla üzerimize gelüp bizler mukâbeleye
vardukda bu fakîri Bağdad atlası ile pusuya koyup anlar frengile
cengde iken bu hakîr dağı 200 atlı ile seyfi 'uryan edüp düş-
mene koyulduk bir müddet ceng olduğdan sonra kâfir bize galebe
edüp bizleri şıdı bu hakîr 'asker neye şıdı deyüp paşa koluna gel-
düm Paşa ve yanında olan beğler Lahsa 'askerlerle kaçıp ancak
Bağdad yeñçerileri bir şarp yeri meteriz¹¹ idüp ceng ederler bu
hâletde anlara istimâlet verüp gerü bu hakîr Bağdad atlasunu dön-
dürüp tevekkül-i Huda idüp küffar üzere at birağup 'inoyet'i Al-
lah ile küffar kaçıp kene gibi kırılıp ve garor dutsaklar dutulup
ve zarbezanları alındı¹² ve Bağdad 'askeri istihsâr olunursa Bağ-
dad'dan Lahsa muhafazasına 200 atlı ve 400 tûfengçi gönderilmiş-
di eğerçi bu fetih müyesser oldu lâkin gemülerimiz olmadığı ecil-
den ve 'askere gâyet açlık galebe eylediği ecilden beğlerbeğimiz
dutsakların birini kal'eye ve frenklere gönderdi ki bizler dutsak-
larıñuzu verelim ve zarbezanlarıñızı verelim sizler dağı bize gemiler
getürüp bizi geçürün deyü zira dutsaklarda itibarlı âdem çoğdu biri
Portakal pâdişâhının akrabası idi eyle varan dutsak gerü ha-
ber götürdü ki dutsaklardan ve zarbezanlardan gayri mâlîñizi ve
atlarıñuzu verün yol verelim ve illâ sizleri açlıktan bu adada he-
lâk ederüz hele oğar 35 at ve 240.000 akça beğlerbeğimiz verüp
şulh edecek olduğ bu halde Hüzmüz kapudânından haber geldi ki
işte ben Hüzmüz'de olan frenkleri cem' edüp ve Hüzmüz pâdişâhı¹³
dağı vezîrini 3.000 'acemle baña koşdu¹⁴ zinhar bizler varmayınca Türk
ile şulh etmeñ heman adayı muhkem hizf eyleñ ve Hüzmüz pâdişâh-ı'

za ve barga şekillerinde de geçmektedir. Arap barsası XVI-XVII yüzyıllarda ge-
çer (Henry Kahane, René Kahane, Andress Tietze, *The Lingua Franca in the Le-
vant, Turkish Nautical terms of Italian and Greek origin, Urbana 1960*, s. 98, 99).

¹⁰ Bu zatın Bahreyn'de oturduğu anlaşılmaktadır. Fakat mensup olduğu ai-
lenin Katif sancagında emlakı vardı. Meselâ bunlardan biri olan Cum'a b. Remmal
ve bâzı akrabası sık sık o tarafa gitmekte idiler (MD, no. 8, hüküm no. 1123).

¹¹ meteris.

¹² Bu çarpışmada portekizlilerin 70 kadar savaçısı telef oldu. Aralarında
D. Alvaro de Silveira da vardı. 30 kadar da esir alınmıştı: (Bk.Faria Y Sousa,
agnı eser, c. II, s. 189-200).

¹³ Bu aile için bk. Jean Auben, *Les Princes d'Ormuz, Journal Asiatique*,
Tome CCXLI, Fascicule no. 1 (1953), 77-138.

¹⁴ Faria Y Sousa (*agnı eser*, c. II, s. 200), 300 kişi olduğunu kaydediyor.

acemdür ve kapudanı Portakal pâdişâhının vezîri gibidür Dev [Diu]
kal'esini ve Goa'yı ve Güceret iskelelerin Hüzmüz kapudânına iş-
marlamışdır eğerçi her diyarın beğleri var illâ Hüzmüz kapudanı
cümlesine hükm eder ve Portakal Lijbo [Lizbon] derler Sedde
[Septe] boğazından yukarı bir şehirde olur ki Hüzmüz'den 6 ayda
varılır gemile ile olsa bu haber geldikten sonra 2 ay aç zelil 'as-
kerle ol adada kaldık ki 'asker hurmadan gayri yiyecek nesne bu-
lumazlardı zebûn olanımız kuvvetlenmek için eşek eti yerler sonra
bir gün kal'eden haber geldi ki Portakal'ın bir büyük beği sizile
buluşmağa geldi Hüzmüz'den sizinde bir teğünüz gelsün kal'ede
rehin olsun paşa dağı bu hakîri gönderüp fakîr varup kal'e beği Reis
Murad bile buluşup bu hakîr müşâlağa bâbında kelimât etdükte ce-
vâb verdiki İnşaallahü'r-rahman bu cezîrede sizlere bir iş edelim ki
bir dağı, kimesne benim cezîreme düşmenlik ile gelmiye bu hakîr
dağı dedüm ki nihayet geçendeki gibi bir miktar frenk ve eşirrâ-ı
'arab ve mülhîdân-ı 'acem cem' edesiz gerü muhârebe vâkı' ola
kim من فئة قليلة غلبت فئة كثيرة¹⁵ muktezâsınca ümid budur
ki İnşaallahü'r-rahman gerü bizler gâlib olup siz mağlûb olasız
lâkin sizler gâlib olduğunuz halde bizlere şehâdet sa'adetdür
amma Pâdişâh-ı 'âlem-penâh hazretleri intikamımızı alup vilâyet-
den ve başdan çıkarsun gâfil olma dedükde cevâb verdilerki çünki
böyledür Pâdişâh baña 'ahid-nâme vermişdür 'ahid-nâmeği alup
kal'eyi birağup ümerâ-ı Hindî birer birer gezüp pâdişâhın 'ahidnâ-
mesin gösterürim ki Sulţan Süleyman şunun gibi pâdişâhdur ki
'ahid-nâme verdükden sonra üzerimize 'asker gönderdi dedükde bu
fakîr dedüm ki hâşâki Pâdişâh-ı 'âlem-penâh 'ahid-nâme ihsân et-
dükdün sonra nakz-ı 'ahd idüp 'asker göndermez lâkin bizler fu-
zulî pâdişâhdan izinsiz geldük heman sen 'askeri halâş etmeğe cehd
eyle sonra aḥvalin pâdişâha 'arş eyle pâdişâh-ı 'âlem-penâhın saña
küllî ihsanları olur dedüm Reis Murad dedi ki benim 'arşımı
pâdişâha ulaştırmazlar benim âdemimi Başra'dan anaru ge-
çürmezler 'âcizim bu fakîr dedim ki İnşaallahü'r-rahman ben âsitâ-
ne'ye giderüm 'arşını baña ver pâdişâha'da görevüm deyu cevâb
eyledüm Reis Murad dağı 'askeri geçürmeğe 'ahd eyledi dönüp
'askere geldükde bir kaç gün aramızda şulh u şelâh [var] iken Ber-
distan'dan ki 'Acem diyârıdır kal'e beğine yarduma 400 'acem gelüp

¹⁵ "Nice küçük topluluklar, büyük topluluklara, galib gelmiştir".

kal'e beği dağı kal'esine yakın yerde kondurdu beğlerbeğümüz bu hakire var saña âdem hoşalum 'acemlere şebhûn eyle dedükde ¹⁶سنا و اطنا deyüp melâhideleri şabağa yakın başup hayli âdem kırıp gerü geldikten soñra 1 ay arada geçüp Hürmüz kapudanı ve Hürmüz pâdişâhunuñ vezîri ağır 'askerle geldiler gerü uğraşmak muqarrer oldu bu arada beğlerbeğümüz ahreti inikâl eyledi¹⁷ bu 'asker ve kalan beğler bu fakîri kal'eye paşa ağızından gönderdiler bu hakîr dağı varup rehîn istedüm ki benüm gerüme külli rehîn vermedüler bu fakîr dağı Allâh'a sığıñup rehinsiz kâfire vardum Hürmüz kapudanın ve Hürmüz pâdişâhunuñ Vezîrine Pâdişâhın ğayyûr olup intikâmımız alacağını ve bizler ölüm eri olup ölünciye çalışacağımızı bildürdüm bu hâle'de askerden cäsüs gelüp beğlerbeğümüz öldüğünü haber verdi Hürmüz kapudanı dağı benî habs eyleyüp öldürmek istedi ahar gerü elçiye zevâl olmaz deyü şalıverdiler gerü beğler ve 'asker halkı ve Kadif sancığı beği Sulţan 'Alî Hürmüz kapudanile şulh idüp 10 yük paşa akçasından verilüp ve 'askeriñ olanca atları verilüp frenk dağı gemiler getirüp Şafer ayının 5 nci¹⁸ günü 'asker şıhhatle Laħsa yerinde Kadif kal'esine geçdiler ve 'asker Ramazan'dan sonra hurma ile geçindiler ta sefer ayinedek ğayri nesne yiyecek yoğdu cümle 4 ay açlık çekildi¹⁹.

¹⁶ "Dayduk ve itaat etdik".

¹⁷ Hiç bir Osmanlı kaynağı bu olaydan bahsetmemektedir. *Mühimme defteri*'ndeki hükümlerden ancak birinde vefat ettiği kaydedilmekte ise de, bunun sefer sırasında adada mı yoksa başka yerde mi olduğu anlaşılmamaktadır (MD, nu. 3, hüküm nu. 1128).

¹⁸ 937 Hierî yılının Şafer ayı (bk. s. 9, not 15).

¹⁹ Sefer müddetinin 6 ay olduğu anlaşılıyor.